

GAZSÓ DÁNIEL:

A MAGYAR DIASZPÓRA INTÉZMÉNYESÜLÉSÉNEK ÉS ANYAORSZÁGI VISZONYAINAK TÖRTÉNETE

A pozitívizmus hagyatékaként ránk maradt kvantitatív megközelítés dominanciája a társadalomtudományok területén nem mindig előnyös. A társadalmi jelenségek ugyanis – összetettségük és változó jellegük miatt – sokszor nem számszerűsíthetők. Kiváltképp igaz ez a diaszpórakutatás területére, ahol a migráció, a társadalmi integráció, a kulturális asszimiláció, az etnikai határmegtartás és az anyaország-orientáció kérdésköreinek széles spektrumával találjuk szembe magunkat. Ezek a dinamikus társadalmi folyamatok sokkal nagyobb jelentőséggel bírnak a diaszpóralét megértése szempontjából, mint a statikusnak vélt jelenségek. Ennek ellenére, amikor egy konkrét diaszpóra tanulmányozásába kezdünk, szinte elvárják tőlünk, hogy legalább becslőt értékekkel, de valahogyan megadjuk a vizsgált közösség létszámát. A kvantitatív megközelítés túlsúlya a magyar diaszpórakutatás területén is érezhető. A világban szétszórta élő migrációs eredetű magyar diaszpórák közösségei számszerű meghatározását azonban több tényező is megnehezíti. Egyrészt a befogadó országok nagy hányadában a népszámlálások alkalmával nem kérdezik meg az összeírt személyek etnikai-nemzeti hovatartozását. E tekintetben csak a születési helyet és az állampolgárságot veszik figyelembe. Ilyen feltételek mellett az emigráns magyarok leszármazottai sehol sincsenek magyarként feltüntetve. Másrészt, még ha a statisztikai adatok begyűjtésére alkalmazott kérdőív tartalmaz is erre utaló kérdést, nem biztos, hogy mindenki válaszol is rá: az etnikai rejtőzködés szintén megnehezíti a magyar diaszpóra létszámának összeírását. Harmadrészt nincsenek pontos adataink arról sem, hogy a különböző emigrációs hullámokkal hány magyar ember hagyta el a Kárpát-medencét. Mindezek következtében a diaszpórában élő magyarok számának megállapítására tudományosan elfogadható és igazolható eredmény nincsen.

A diaszpórában élők pontos létszámát ugyan nem tudjuk, azt azonban igen, hogy mely országokba tömörülnek, hol találhatók a kulturális központjaik, mely településeken összpontosulnak intézményeik. Kétségtelen, hogy a legnagyobb számú magyar diaszpóra az Egyesült Államokban (megközelítőleg 1 400 000 fő) található. Az ország délnyugati részén Kalifornia, északkeleti részén New York és Ohio tagállamokban élnek a legtöbben magyarok. Legfőbb kulturális központjaik: Los Angeles, New York és Cleveland városai. Kanadában ennél jóval kisebb, de más országokkal összevetve még mindig nagyszámúnak mondható a magyar kolónia (316 000 fő), melynek majd fele az Egyesült Államok fentebb említett északkeleti tagállamaival szomszédos Ontario tartományban él, elsősorban Torontóban és környékén. Latin-Amerikában magyarok (mintegy 125 000 fő) elsősorban Brazíliában (75 000 fő) és Argentínában (40 000 fő) élnek, de

kisebb számban fellelhetők még Venezuelában, Uruguayban, Chilében, Costa Ricában, Paraguayban, Peruban, Kolumbiában és Mexikóban is. A magyar kulturális élet ebben a térségben főképp São Paulo és Buenos Aires városaiban, valamint – kisebb mértékben – Caracasban koncentrálódik. A déli féltekén jelentős számban élnek még magyarok Ausztráliában (67 000 fő), elsősorban Sydney, Melbourne és Adelaide városaiban, Új-Zélandon (7000 fő) és a Dél-Afrikai Köztársaságban (4000 fő). Európában összesen nagyjából 400 000 magyar él diaszpórában, többségük Németországban (178 000 fő), Ausztriában (90 000 fő), az Egyesült Királyságban (80 000 fő) és Franciaországban (45 000 fő). Ezen kívül meghatározó még az izraeli magyar diaszpóra (megközelítőleg 200 000 fő).¹ Ezek a becslött értékek természetesen nem azonosak a közösségi életben aktívan részt vevők számával. Az ezzel kapcsolatos kutatások kimutatták, hogy a magyar származásúak csupán 5–15%-a vesz részt a diaszpóra szervezeti aktivitásában.²

Tanulmányom első részében ezeknek a migrációs eredetű közösségeknek az intézményesülését vizsgálom meg közelebbről. A magyar diaszpóra fejlődéstörténetét négy szakaszra bontva mutatom be, a különböző korszakok emigrációs folyamatainak jellege, valamint a már kialakult diaszpóráközösségekre gyakorolt hatása szerint. E történeti részt követően, tanulmányom második felében a diaszpóra anyaországi támogatását veszem górcső alá, különös tekintettel a 2010 utáni időszakra. Magyarország jelenkori diaszpórapolitikáját három szinten elemzem: 1) a törvényhozás szintjén; 2) a döntéshozó testületek és egyeztető fórumok szintjén; valamint 3) a programok és támogatások szintjén. A tanulmányom – csakúgy, mint az Eszterházy Károly Egyetemen, 2018. december 13-án tartott előadásom – legfőbb célja, hogy átfogó képet nyújtson a magyar diaszpórakutatás eredményeiről és kihívásairól.

A magyar diaszpóra fejlődéstörténete

A magyar diaszpórának nincsen egyetlen, általánosítható, egyetemes története. A világban szétszóródott magyar közösségek mindegyike más körülmények között fejlődött, intézményes kereteit a helyi igényeknek megfelelően alakította. A meglévő adatok, kordokumentumok és tudományos értekezések birtokában azonban – a teljesség igénye nélkül – felvázolhatók azok az események és társadalmi folyamatok, melyek jelentősen hozzájárultak e földrajzilag széttagolt közösségek és intézményrendszereik mai formáinak kialakulásához. Ennek alapján, a következőkben – mint fentebb is említettem – négy szakaszra bontva

-
- 1 A magyar diaszpóra itt megjelent számadatainak forrása a Magyar Diaszpóra Tanács VI. ülésén, 2016. november 30-án bemutatott Magyar diaszpórapolitika – Stratégiai irányok c. keretdokumentum, amely a Nemzetpolitikai Kutatóintézet weboldalán elérhető: www.npki.hu, letöltés 2019. jan. 30.
  - 2 Papp Z. Attila: A nyugati magyar diaszpóra és szervezeti élete néhány demográfiai, társadalmi jellemzője. *Kisebbségkutatás* 4. (2010) 621–638.

fogom ismertetni a magyar diaszpóra fejlődéstörténetét. Az első szakasz az első világháborút megelőző korszakot, a második a két világháború közötti húsz esztendőt, a harmadik a második világháborút követő éveket, valamint a magyarországi államszocializmus idejét, végül a negyedik a jelenkort, azaz a kétpólusú világrendszer megszűnésétől napjainkig tartó időszakot jelöli.

I. szakasz: paraszti exodus

Tengerentúli magyar diaszpórákösszessegek, szervezett magyar kolóniák a modern kori vándormozgalmak következtében alakultak ki. Előtte is tapasztalható volt ugyan Magyarországról az elvándorlás (lásd Kossuth-emigráció), ezek a kisebb hullámok azonban nem voltak elég méretesek ahhoz, hogy nyomukban diaszpóra jellegű közösségek jöhessenek létre. Erre csak a 19. század végére kiteljesedő népvándorlások adtak lehetőséget. Az 1830-as évektől az első világháború kitöréséig több mint 50 000 000 ember hagyta el Európát. Ebbe az elvándorlási folyamatba – melynek fő útvonala Észak-Amerikába vezetett – Kelet-Közép-Európa népessége viszonylag későn, csak az 1870–80-as években kapcsolódott be. 1871 és 1913 között elsősorban gazdasági, egzisztenciális okok miatt közel 2 000 000 magyar állampolgár vándorolt ki a tengerentúlra. Többségük a 20. század első évtizedében hagyta el az országot.³

Természetesen a történeti Magyarország területéről elvándorolók nem voltak mind magyar nemzetiségűek. Becslések szerint részarányuk alig haladta meg a 25%-ot.⁴ A befogadó országok ezzel szemben egy kategória alá sorolták őket az Osztrák–Magyar Monarchiából származó más nemzetiségű (német, szlovák, román, rutén, szerb, horvát stb.) bevándorlókkal. Ezzel az etnikailag heterogén migrációs hullámmal elvándoroltak háromnegyede férfi, ezen belül szintén háromnegyede fiatal, 20 és 49 év közötti volt (az 50 évesnél idősebbek aránya nem érte el még a 3%-ot sem). Túlnyomó többségük az ipari centrumoktól távol eső, gazdaságilag elmaradott területeken élő agrárnépességhez tartozott: föld nélküli zsellér, elszegényedett paraszt, mezőgazdasági munkás volt. Következésképpen úgy a köznyelvben, mint a szakirodalomban ezt az emigrációs hullámot paraszti exodusnak szokták nevezni, mely a történeti Magyarország egyes régióinak teljes elnéptelenedését, míg a tengerentúli magyar diaszpórákösszessegek kialakulását eredményezte.⁵

A magyar kormány kezdetben pozitívan ítélte meg az emigráció folyamatát, mondván, hogy enyhíti az egyre jobban kiélesedő gazdasági és nemzetiségi feszültségeket: csökkenti a munkanélküliséget, és – mivel az emigráció eleinte a Felvidék szlováklakta településein volt tapasztalható – növeli a magyarok arányát a Kárpát-medencében. Az elvándorlás

---

3 *Puskás Julianna*: Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban 1880–1940. Bp. 1982.

4 *Kovács Imre*: A kivándorlás. Bp. 1938.

5 *Rácz István*: A paraszti migráció és politikai megítélése Magyarországon 1849–1914. Bp. 1980.; *Puskás J.*: Kivándorló magyarok i. m.; *Papp Z. A.*: A nyugati magyar diaszpóra i. m.

rohamos növekedésével és az ország többi régióira való kiterjedésével a hatalmon lévők egyre nagyobb szükségét érezték annak, hogy az emigrációt megfékezzék.⁶ Rövid időn belül megszülettek az első népvándorlást szabályozó hazai törvényrendeletek (lásd Tisza-féle 1903. évi IV. törvénycikk, Andrássy-féle 1909. évi II. törvénycikk), valamint a szigorító intézkedéseket végrehajtó új intézmények (mint a Központi Kivándorlási Bizottság, illetve a belügyminisztérium keretein belül felállított Kivándorlási Tanács), melyek főképp a fumei kikötő ellenőrzésére összpontosultak.

A 19–20. század fordulójára kiteljesedő európai migráció nem volt egyirányú. Sokan ideiglenesen, a hazaköltözés reményével mentek ki szerencsét próbálni a tengerentúlra. A visszatelepítési akciók, valamint a befogadó országok gazdasági helyzete jelentősen befolyásolta a végleges letelepedés szándékát. A magyarországi statisztikák szerint 1899 és 1913 között a kivándorlók közel negyede visszatért szülőföldjére.⁷ Az Egyesült Államokban 1907-ben kezdődő gazdasági válság következtében az 1908. évben többen vándoroltak vissza eredeti otthonukba, mint onnan a tengerentúlra. Voltak olyanok is, akik többször megtették a hosszú utat az öreg és az új kontinens között. A századelőn ezeket az ingázókat úgy nevezték: a „tenger madarai”.⁸

II. szakasz: határon túlról tengerentúlra

Az első világháború alatt szinte teljesen megszűnt magyar emigráció az 1920-as években nagy lendülettel éledt újjá. A két világháború között kivándoroltak anyaországi részaránya azonban igen csekély, alig 20% volt.⁹ A magyar emigránsok többsége az Osztrák–Magyar Monarchia szétesése és a trianoni békeszerződés következtében létrejött szomszédos utódállamokhoz csatolt területekről származott, így Csehszlovákia, Románia, Ausztria és a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság (1929-től Jugoszláv Királyság) állampolgáraként hagyta el szülőföldjét, mely szintén megnehezíti a magyar diaszpóra számszerű feltérképezését.¹⁰ Úti céljuk kiválasztásában meghatározó volt, hogy az elsődleges célország, az Egyesült Államok, liberális bevándorlási politikáját feladta, és szigorító rendeleteket vezetett be. A kongresszus 1921. május 19-én tartott ülésen elfogadta a nemzeti, etnikai alapú bevándorlási kvótarendszert (Emergency Quota Act), mely egyrészt mennyiségileg meghatározta az Egyesült Államokba beengedhető bevándorlók számát (összesen 356 995 fő évente),

---

6 *Thirring Gusztáv*: A magyarországi kivándorlás és a külföldi magyarság. Bp. 1904.

7 *Papp Z. A.*: A nyugati magyar diaszpóra i. m.

8 *Puskás Julianna*: Migráció Kelet-Közép-Európában 19. és 20. században. Regio 2. (1991) 22–48.

9 *Torbágyi Péter*: Magyarok Latin-Amerikában. Bp. 2004.

10 A szomszédos utódállamokhoz került, Magyarországtól elcsatolt területeken élők magyar állampolgárságának elvesztéséről és új állampolgárságuk felvételéről az 1920. június 4-én aláírt trianoni békeszerződést becikkelyező 1921. évi XXXIII. törvénycikk 61. cikke rendelkezett: „Mindazok a személyek, akiknek illetősége (»pertinenz«) oly területen van, amely azelőtt a volt Osztrák–Magyar Monarchia területeihez tartozott a magyar állampolgárság kizárásával jogérvényesen annak az Államnak az állampolgárságát szerzik meg, amely az említett területen az állami főhatalmat gyakorolja”. Forrás: net.jogtar.hu, letöltés 2019. jan. 30.

másrészt az egyes országok részére (kivéve a nyugati féltekét) kvótakeretet szabott meg az 1910-es népszámlálásban országonként kimutatott népesség 3%-ában. Ezt a keretet tovább korlátozta az 1924. évi bevándorlási törvény (Immigration Act), mely az évente beengedhetők összlétszámát 164 557 főre, nemzetiség szerinti arányát pedig 3-ról 2%-ra csökkentette, ráadásul a 20 évvel korábbi, 1890-es népszámlálási adatokra alapozva. Ez az újabb megszorítás a Kelet-Közép-Európából származó bevándorlókra nézve különösen drasztikusnak bizonyult, hiszen mint azt fentebb kifejtettem, Európának ez a része jóval később, csak a 19. század végén csatlakozott a modern kori népvándorlási folyamatokba, következésképpen az 1890-es népszámláláskor az Egyesült Államokban élő, különböző nemzetiségű kelet-közép-európai lakosok száma igen csekély volt.¹¹

Ezek a korlátozások megnövelték a többi tengerentúli ország felé történő elvándorlást, ahol – az Egyesült Államokkal ellentétben – kifejezetten szorgalmazták az újonnan érkező európaiak letelepedését. A két világháború között több tízezer (többségében a Felvidékről, Erdélyből, Vajdaságból és Délvidékről származó) magyar került Ausztráliába, Kanadába és Latin-Amerikába, elsősorban Brazíliába és Argentínába, valamint kisebb mértékben Chilébe, illetve az Egyesült Államokhoz közelebb eső Mexikóba, Kubába és Venezuelába. Brazília São Paulo és Paraná államaiban sorra születtek magyar települések, melyek közül talán a legismertebb Árpádfalva, Szentistvánfalva és Boldogasszonyfalva váltak.¹²

Míg más Kelet-Közép-Európából származó tengerentúli kolóniák anyaországuk folyamatos támogatásának köszönhetően viszonylag gyorsan kialakították intézményeiket az őket befogadó országokban, addig a magyar állam sokáig tétlenül figyelte a döntő többségében román, csehszlovák és szerb–horvát–szlovén útlevelemmel rendelkező magyarok ilyen irányú törekvéseit. A Horthy-kormány kezdetben a nyugat-európai országokban élő magyarokkal igyekezett felvenni a kapcsolatot részben azért, hogy a revizionista politika mögé állítsa őket. Az ezirányú törekvések megjelentek már az 1920-ban létrehozott Külföldi Magyarok Szövetségének 1921-ben tartott berlini kongresszusán is. Ez a találkozó, valamint az 1929-ben megrendezett Magyarok I. Világkongresszusa alapozták meg az első bécsi döntés évében, 1938-ban megalakult Magyarok Világszövetségét (MVSZ). A tengerentúli közösségek Magyarországtól csak azután kaptak anyagi támogatásokat, miután az ország vezetői ráeszméltek, hogy a Tanácsköztársaság bukását követően kivándorolt (főként baloldali politikai nézeteket valló) magyar emigránsok kulturális, sport- és szociális tevékenységei egyre népszerűbbé váltak az újonnan érkezett, mindenfajta érdekképviselést nélkülöző utóállambeli magyarok körében.¹³ Az így elindított anyaországi támogatások következtében világszerte jöttek létre olyan új magyar egyesületek és szervezetek, melyek

---

11 Az Egyesült Államok 1920-as években elfogadott, bevándorlást szigorító rendeleteiről lásd *Puskás Juliana*: Az Egyesült Államok bevándorlási politikája (1890–1990). Regio 4. (1993) 151–181.

12 *Szabó László*: Magyar múlt Dél-Amerikában (1519–1900). Bp. 1982.; *Boglár Lajos*: Énem brazil bűvőpatkjai. Napút Online kulturális folyóirat 1. (1999). www.napkut.hu, letöltés 2019. jan. 30.

13 *Torbágyi P.*: Magyarok Latin-Amerikában i. m.

a Magyarországon és a befogadó államok többségében tiltott kommunista szervezkedésektől mentesek voltak. Ebben az időben vált a dél-amerikai magyar kulturális élet központjává Buenos Aires és São Paulo. Ezekben a városokban igen nagy számban gyűltek össze magyarok, és részben az előbb említett anyaországi támogatásoknak köszönhetően élénk kulturális életet alakítottak ki maguknak. Az új intézmények létrejöttével egy időben megjelent a magyar sajtó is a térségben: a Délamerikai Magyar Hírlap, a Délamerikai Magyar Újság, a Délamerikai Magyarság és a Magyar Szó.

Összességében véve a paraszti exodushoz képest a két világháború között a kivándorlás mértéke ugyan csökkent, a célországok száma megsokszorozódott, melynek következtében a magyar diaszpóra földrajzi, térbeli kiterjedése is megnőtt. Az ebben a két évtizedben kialakult tengerentúli kisközösségeket tovább gyarapították a második világháború utáni magyar emigrációs hullámokkal érkezők.

III. szakasz: társadalompolitikai megosztottság

Az 1940-es évektől az elvándorlás motivációi egyre komplexebbé váltak. Alig két évtized leforgása alatt több százezer ember hagyta el Magyarországot három, időben és jellegében eltérő emigrációs hullámmal. Az első a háború alatt külföldre került és hazatérni nem kívánó katonákból, hadifoglyokból és deportáltakból, valamint a közeledő szovjet hadsereg elől menekülőkből állt. A másodikat az államszocializmus előtti évek demokratikus törekvéseinek képviselői és pártolói alkották. A harmadikat az 1956-os forradalom leverése váltotta ki. E három exodus a magyar diaszpórák közösségek lélekszámát jelentősen megnövelte, azonban belső, társadalompolitikai szegregációját is fokozta. A politikai hovatartozás kérdése – mely Magyarországot szovjet megszállását és az államszocializmus kialakítását követően meghatározóvá vált – a külföldön működő magyar szervezetek szétválásához és egymással ellentétben álló új szervezetek alapításához vezetett. A következőkben a magyar diaszpóra fejlődéstörténetének ezen összetett és meghatározó szakaszát veszem górcső alá.

A második világháború, a népiirtás, az erőszakos áttelepítések és a civil lakosság tömeges menekülésének következtében 1945 őszére több mint 11 000 000 ember vált hontalanná Európában. Többségüket 1947 nyaráig repatriálták, azonban közel másfél millióan nem kívántak származási helyükre visszatérni.¹⁴ A szövetséges államok menekültügyi szakértői a hontalan személyeknek külön státust adtak, melynek angol elnevezése displaced person, rövidítve DP volt. (Innen a negyvenötösök megnevezésére sokat használt dipi kifejezés.) A menekültek nemzetiség szerinti megoszlásáról nincsenek pontos számadataink. Abban az időben a népszámlálások eredményei sokszor pontatlanok voltak, a korabeli sajtóhírek egymásnak gyakran ellentmondtak. Az utólagos szakmai becslések szerint 1945 tavaszán megközelítőleg 1 000 000 kitelepített, elhurcolt,

---

¹⁴ Papp Z. A.: A nyugati magyar diaszpóra i. m.

vagy a szovjet megszállás elől menekülő magyar állampolgár tartózkodott Ausztriában és Németországban. Többségük még ugyanebben az évben, szervezeten vagy egyéni-
leg visszatelepedett Magyarországra. Akik a repatriálást elutasították, továbbvándorol-
tak Nyugat-Európába és a tengerentúlra.¹⁵ A táborokba tömörített magyar menekültek
hamar ráeszméltek, hogy helyzetük nem fog gyorsan rendeződni, ezért az egyházak
segítségével elkezdtek megszervezni a kiskorúak oktatását. Egymás után születtek
a magyar iskolák a menekülttáborokban. Az iskolákkal és egyházakkal karöltve újjáéledt
a magyar cserkészlet is. Az első külföldi magyar cserkészcsapatok szintén az ausztriai és
németországi menekülttáborokban jöttek létre.¹⁶

Mindeközben Magyarországon 1947-ben kezdetét vette a háború utáni magyar emigrá-
ció második szakasza. E két – a kivándorlás idejét és okait tekintve eltérő – hullámmal
külföldre kerültek az egyszerűség kedvéért negyvenötösöknek és negyvenhetesek-
nek szokták nevezni.¹⁷ Az 1947 után kivándoroltaknak – a negyvenötösökkel ellentét-
ben – személyes tapasztalatai voltak a szovjet megszállásról. Nem tömegesen hagyták
el az országot, hanem egyénileg (esetleg családotul), és nem voltak menekülttáborokba
tömörítve. Külföldi fogadtatásuk kedvezőbb volt, hiszen a háború után hatalomra
került nyugat-európai kormányok nem tartották őket volt ellenségnek. Többségük –
kiváltképp, akik aktívan részt vettek az 1945 és 1948 közötti konszolidációs korszak
demokratikus törekvéseiben – politikai pártállása, hivatali beosztása vagy a magyar
szélsőbaloldal szervezeteivel szemben tanúsított magatartása miatt kényszerült emigrá-
cióba. A negyvenötösök és negyvenhetesek hangadói ridegen és barátságtalanul, olykor
ellenségesen álltak egymással szemben. Mind a két emigrációs csoportosulás a másikat
hibáztatta a magyarországi eseményekért. A negyvenhetesek azzal vádolták legkiele-
zettebben a negyvenötösöket, hogy Hitlert kiszolgálva utat engedtek a Nyilaskeresztes
Párt hatalomátvételének. Ezzel szemben a negyvenötösök Sztálin kiszolgálását és a szov-
jet megszállás elfogadását rótták fel a negyvenheteseknek. Politikai vitáik következté-
ben kialakult a magyar diaszpóra két tábor: „a negyvenötösök a »nemzeti emigráció«
Eckhardt Tibor és köre, valamint a negyvenhetesek a »demokrata emigráció«. Nagy
Ferenc, Varga Béla, Kovács Imre, és csoportja.”¹⁸

Az 1949-et követő vándorlási csendet az 1956-os forradalom, illetve annak szovjet
csapatok bevonásával történő leverése szakította meg, melynek következtében mintegy
200 000 ember hagyta el Magyarországot. Ez volt a spanyol polgárháború óta a civil
lakosság legnagyobb spontán mozgalma Európában. Az ötvenhatosoknak nevezett

---

15 Puskás J.: Migráció Kelet-Közép-Európában i. m.

16 A magyar cserkészlet újraszervezéséről, intézményes kereteinek külföldön történő kialakításáról lásd a Kül-
földi Magyar Cserkészszövetség weboldalát: www.kmcisz.org, letöltés 2019. jan. 30.

17 Borbándi Gyula: A magyar emigráció életrajza 1945–1985. Bp. 2006.

18 Kovács Ilona: Magyar szórványközösségek a Kárpát-medencén kívül. In: Kisebbségi magyar közösségek
a 20. században. Szerk. Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László. Bp. 2008. 436–445, itt: 436.

kivándorlók több mint fele szinte egy időben, 1956 novemberében lépte át az országhatárt, többnyire illegálisan. Ez a hullám főképp fiatal (25 év körüli), városi (több mint fele budapesti, illetve 30%-a dunántúli) munkaképes férfiakból állt (a kivándorlók csupán egyharmada volt nő).¹⁹ Az ötvenhatosok a befogadó országokban lényegesen kedvezőbb bánásmódban részesültek, mint az előző emigrációs hullámokkal érkezők. Szinte felnéztek rájuk, a szovjet elnyomás ellen küzdő szabadságharc hőseinek, a magyar forradalom dicső veteránjainak tartották őket. Erről tanúskodik többek között az amerikai Time magazin 1957. január 7-én megjelent száma is, mely az 1956. év emberének a „magyar szabadságharcost” választotta.²⁰ A magyar diaszpórák közösségei fejlődéstörténetében ez az emigrációs hullám volt az utolsó jelentős utánpótlás. A Magyarországról történő elvándorlás ezt követően sem szűnt meg, de ilyen méretű és időben körülhatárolható exodus azóta nem volt tapasztalható. 1960 és 1989 között összesen mintegy 130 000 ember hagyta el Magyarországot. A hivatalos adatok szerint, míg az 1960–70-es években a legális és illegális kivándorlók száma közelített egymáshoz, addig az 1980-as évtizedben az államhatárokat illegálisan átlépők aránya ismét nagyobb lett.²¹

A magyar diaszpórák közösségei számszerű gyarapodása és társadalompolitikai szegregációja közben Magyarország az államszocializmus idején mindinkább elhatárolódott a külföldön élő emigránsoktól. Az 1940-es évek végéhez közeledve egyre szigorúbb eljárások indultak velük szemben: először magyar állampolgárságuktól fosztották meg őket (az 1947. évi X. törvény alapján), majd magyarországi vagyonuktól is (az 1948. évi XXVI. törvény értelmében).²² Az államhatárok átlépésének szigorú korlátozása 1949-re véget vetett a második világháborút követő magyarországi migrációs folyamatoknak. A szovjet mintára kialakított egypártrendszerben az elvándorlás új kontextusba került: politikai állásfoglalásnak minősült. A hazai történetírás is újraértelmezte a téma megközelítését: „Elsőként az emigráns és emigrál szavak tudatos elkerülésének szándékával a disszidens szónak új jelentéstartalmat adtak, hogy megkülönböztessék a második világháború előtt létező kivándorlást a kommunista Magyarországot »hűtlenül elhagyott személyektől«. [...] Másrésről a magyar történetírás által hivatalosan politikai emigrációnak nevezett Rákóczi- és Kossuth-emigráció mellett mind nagyobb hangsúlyt kapott a korábban nem, vagy csak ritkán említett, a Tanácsköztársaság bukását követő baloldali politikai emigráció [...]”.²³

---

19 Papp Z. A.: A nyugati magyar diaszpóra i. m.

20 Time. A Weekly News Magazine (Man of the Year: Hungarian Freedom Fighter). 1957. január 7.

21 Tóth Pál Péter: A nemzetközi vándormozgalom szerepe a népességfejlődésben. In: Történeti demográfiai évkönyv 2001. Szerk. Faragó Tamás – Öri Péter. Bp. 2001. 327–343, itt: 336.

22 Az említett törvények teljes szövege olvasható a net.jogtar.hu weboldalon, letöltés 2019. jan. 30. A témáról lásd bővebben Tóth Pál Péter: Az állampolgárságtól megfosztva. Kisebbségkutatás 3. (2000) 432–446.

23 Torbágyi P.: Magyarok Latin-Amerikában i. m. 19–20.

IV. szakasz: diaszpóra vs. új migráció

A magyar diaszpórák közösségei életében a második világháború után kialakult megosztottság jelei ugyan még ma is fellelhetők, az abból fakadó konfliktusok napjainkra konszolidálódtak. A negyvenötös, negyvenhetes és ötvenhatos emigránsok otthonról hozott sérelmeik, politikai hitvallásuk és nézeteltéréseik okozta szegregációt lényegesen enyhítették a magyar kolóniákat összetartani kívánó törekvések. A világban – többnyire kényszerből – szétszóródott magyar közösségek emigrációs jellege idővel elhalványodott, és ezzel együtt a magyarországi hatalommal való szembenállásának heve is csökkent. A politikai érdekek mentén létrehozott, egymással viaskodó szervezetek – melyek mintegy konzerválták a menekülés pillanatának politikai aktualitását – néhány évtized leforgása alatt idejélműlttá váltak, legtöbbjük meg is szűnt.

A hazaköltözés reményének feladása és az anyaországtól való eltávolodás új kihívásokat és lehetőségeket hozott a diaszpórában élőknek. Újabb tömeges magyar migrációs hullámok érkezése híján a helyi közösségeknek szembe kellett nézniük a kulturális asszimiláció folyamatával, mely a többségi társadalomba való beolvadáshoz, és így a Kárpát-medencén kívüli magyar közösségi élet megszűnéséhez vezethet. Ennek elkerülése érdekében olyan intézményes keretek kialakítására volt szükség, amelyek lehetővé teszik a nemzeti alapon szerveződő diaszpórák közösségei hosszú távú fennmaradását, a megkülönböztetett etnikumként való létezés vágyának – azaz az etnikai határok megőrzésének – egyik generációról a másikra történő átadását. Az újszerű diaszpóralét kialakításának kezdeti lépései már az 1970-es években megtörténtek. Az ez irányú kezdeményezések talán első nagyobb hatást keltő megnyilvánulása a tengerentúlon a Pennsylvania állam Hereford településén 1972-ben megrendezett magyar találkozó volt. Cseh Tibor – a találkozó egyik kulcsszereplője – a következőképp vélekedett a magyar diaszpóralét kihívásairól: „Szétszórtságunk nemcsak problémákat ad, nemcsak elválaszt egymástól, hanem egyben új feladatokat is jelöl ki. Olyan intézményekkel kell hogy alátámasszuk a szórványéletet, mely megteremti körülöttünk a magyar környezetet, ami lehetővé teszi, hogy szépen éljünk, magyarul éljünk. [...] Gettó-életforma helyett szórvány-életmódra kell felkészülnünk”.²⁴ Ezen elvek mentén jött létre a Magyar Baráti Község, mely 1972 óta minden évben (1973 kivételével) megszervezi az Itt-Ott találkozót: az Egyesült Államokban élő magyarok egyik legjelentősebb összefogását, melynek

---

24 Cseh Tibor: A szétszórtsági életforma lehetőségei. Itt-Ott 1. 1973. 79–81, itt: 79. [Szeminárium Hereford, Pa. 1972. szeptember 2–3.] Itt fontos megjegyezni, hogy a Kárpát-medencén kívül élő magyar közösségek szóhasználatában – kiváltképp az Egyesült Államokban – sokszor a szétszórtság, illetve a szórvány kifejezések – mint önazonosító kategóriák – keverednek a diaszpóra fogalmával, mint az az idézett Cseh Tibor szövegéből is kitűnik. Ezzel szemben a hazai szakirodalomban ezek a kifejezések élesen elkülönülnek egymástól: míg a diaszpóra a migrációs eredetű közösségekre, addig a szórvány a helyben kisebbséggé vált, és az asszimiláció hatására tömbszerűségéből fokozatosan veszít közösségekre utal. Lásd erről bővebben *Gaszó Dániel: Egy definíció a diaszpórákutatók margójára. Kisebbségkutatás* 2. (2015) 7–33.

1976 óta az ohioi Lake Hope State Park (Reménység Tava Állami Park) ad otthont.²⁵ Az 1980–90-es években megsokszorozódott azoknak a magyar diaszpóraszervezeteknek a száma, melyek régebben működő szervezetek egyesülésével jöttek létre, függetlenül azok alapító tagjainak politikai nézeteitől. A kétpólusú világrendszer megszűnését követően a globalizáció folyamatai lehetővé tették a földrajzilag széttagolt diaszpórák közösségek államhatárokat átívelő dinamikus kapcsolathálójának kiszélesítését és megerősítését. Az ezredfordulót követően több olyan ernyőszervezet alakult, amely regionális szinten köti össze a különböző országokban működő magyar intézményeket. Szembetűnő példái ennek: Európában a 2001-ben megalakult Nyugat-Európai Országos Magyar Szervezetek Szövetsége (NYEOMSZSZ), amely tagszervezetein keresztül tizenhét ország magyar diaszpóját fogja össze; a tengerentúlon a 2004-ben alapított Latin-Amerikai Magyar Országos Szervezetek Szövetsége (LAMOSZSZ), amely Argentína, Brazília, Chile, Costa Rica, Paraguay, Uruguay és Venezuela országos magyar szervezeteit egyesíti.²⁶

A klasszikus kivándorlási hullámokkal összevetve, a jelenkori magyar emigráció arányaiban kisebb, időben jobban eloszlik, s inkább gazdasági, mint politikai jellegű. Magyarországon az Európai Unióhoz való csatlakozást nem követte az elvándorlás olyan mértékű fellendülése, mint a környező országok többségében (csupán Csehország és Szlovénia esetében volt alacsonyabb szintű a kiáramlás). Az emigráció csak 2007 körül kezdett el növekedni, mely folyamat 2010 után felgyorsult.²⁷ Mindezzel együtt az újonnan kivándorlókról még nem tudhatjuk: diaszpórává válnak-e vagy sem? Képesek lesznek-e integrálódni az őket befogadó ország társadalmába vagy továbbvándorolnak? A helyi magyar diaszpóra közösségi életében részt vesznek-e vagy azon kívül maradnak? Az etnikai határok megtartásának vágyát továbbadják-e gyermekeiknek vagy asszimilálódnak? A diaszpóralét lényegében egy hosszú távú jelenség, melyet az „idegenben élés” tartóssága jellemez. Arra a kérdésre, hogy az új emigrációs folyamatok a világban szétszóródott magyar diaszpórák közösségeket gyarapítják-e vagy sem, csak az idő adhat választ.

A diaszpóra és az anyaország kapcsolatát illetően Magyarország az 1989-es rendszerváltást követően nyitott a határain kívül élő magyar közösségek felé. Az anyaországi felelősségvállalás bekerült az 1989-es Alkotmány szövegébe is: „A Magyar Köztársaság felelősséget érez a határain kívül élő magyarok sorsáért, és előmozdítja

---

25 A Magyar Baráti Község működéséről, valamint az Itt-Ott találkozókrol lásd bővebben www.mbk.org; www.itt-ott.org, letöltés 2019. jan. 30.

26 Az említett ernyőszervezetekről lásd www.nyeomszsz.org; www.lamoszsz.org, letöltés 2019. jan. 30.

27 A Magyarországot érintő migrációs folyamatokról, a ki- és bevándorlásra vonatkozó adatokról lásd a Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutatóintézete által háromévente kiadott Demográfiai portré c. jelentést a magyar népesség helyzetéről, különös tekintettel a 2015-ben és a 2018-ban megjelent példányok nemzetközi vándorlásra vonatkozó, Gödri Irén által összeállított fejezeteire. www.demografia.hu, letöltés 2019. jan. 30.

a Magyarországgal való kapcsolatuk ápolását”.²⁸ Az anyaországstátus ilyen formájú kinyilvánítása nem egyedülálló, sőt, a kelet-közép-európai régióban általánosnak mondható. Románia, Szlovénia, Macedónia, Horvátország, Bulgária, Ukrajna, Lengyelország és Szlovákia alaptörvényébe is bekerült az azonos nemzethez tartozó, de más országokban élő nemzettagok támogatásának elve.²⁹ Az államhatárokkal szétválasztott kultúrnemzet koncepciójára alapozott anyaországi felelősségvállalás azonban sok vitát és fejtörést okozott, úgy a hazai, mint a nemzetközi porondon. A vélemények megoszlanak arról, hogy pontosan milyen nemzetpolitikával kell és lehet eleget tenni a határon kívüli nemzetrészek sorsáért vállalt felelősségnek. A következőkben a magyar nemzetpolitika jelenkori alakulására fókuszálok, különös tekintettel a 2010 után kialakított, kifejezetten a diaszpóra felé irányuló anyaországi támogatásokra.

A magyar diaszpóra anyaországa

A nemzeti kérdés – azaz az állam területi és a nemzet elképzelt határainak nem egybeeséséből fakadó problémakör – az 1989-es rendszerváltást követően (újra) a magyar társadalompolitikai élet központi kérdésévé vált. A demokrácia első évtizedében az ország fejlődése érdekében szükségesnek tartott westernizációs modernizáció és euroatlanti integráció szempontjából legelőnyösebb nemzetpolitikai stratégiának a bilaterális szerződések bizonyultak. A magyar kormány a jó szomszédság és együttműködés jegyében a környező államokkal kétoldalú szerződéseket kötött, melyek külön kitértek a nemzeti kisebbségek jogainak védelmére.³⁰ E szerződések ugyan megerősítették a hatalmon lévő kormányok elkötelezettségét a határok megváltoztathatatlansága és a nemzeti kérdés békés úton történő kezelése mellett, a kisebbségvédelem terén erőtlen eszközöknek

---

28 Az 1989-es Alkotmány (1949. évi XX. törvény módosítása) teljes szövege olvasható a www.alkotmany.hu, letöltés 2019. jan. 30.

29 Lásd az 1991-es román alkotmány 7. paragrafusát; az 1991-es szlovén alkotmány 5. paragrafusát; az 1991-es macedón alkotmány 49. paragrafusát; az 1991-es horvát alkotmány 10. paragrafusát; az 1996-os ukrán alkotmány 12. paragrafusát; az 1997-es lengyel alkotmány 6. paragrafusát; a 2001-es szlovák alkotmány 7/a paragrafusát; Vö: Halász Iván – Majtényi Balázs: *Constitutional Regulation in Europe on the Status of Minorities Living Abroad*. Minorities Research 4. (2002) 135–144.

30 Lásd *Szerződés a jószomszédság és az együttműködés alapjairól a Magyar Köztársaság és Ukrajna között*. Kijev, 1991. december 6. (Antall József, Leonid Kravcsuk); *Barátsági és együttműködési szerződés a Magyar Köztársaság és a Szlovén Köztársaság között*. Budapest, 1992. december 1. (Antall József, Janez Drnovšek); *Szerződés a Magyar Köztársaság és a Horvát Köztársaság között a baráti kapcsolatokról és együttműködésről*. Budapest, 1992. december 16. (Antall József, Hrvoje Sarinič); *Szerződés a Magyar Köztársaság és a Szlovák Köztársaság között a jószomszédi kapcsolatokról és a baráti együttműködésről*. Párizs, 1995. március 19. (Horn Gyula, Vladimír Meciar); *Szerződés a Magyar Köztársaság és Románia között a megértésről, az együttműködésről és a jószomszédságról*. Temesvár, 1996. szeptember 16. (Horn Gyula, Nicolae Văcaroiu). Vö: Magyar Kisebbség – Nemzetpolitikai szemle [Alapszerződések] 2. (1996). www.jakabffy.ro, letöltés 2019. jan. 30.

bizonyultak. A szerződések kisebbségi klauzulái ugyanis ellenőrizhetetlenek voltak: megszegésükre semmilyen szankció nem vonatkozott; betartásuk és végrehajtásuk a szerződő felek jó belátásán múlt csupán.³¹

Az anyaországi támogatások első törvényi alkalmazását és érvényesítését az első Orbán-kormány idején, 2001-ben elfogadott ún. státustörvény jelentette, mely újfajta jogviszonyt hozott létre a magyar állam és a szomszédos országokban élő magyarok között.³² Tehát nem az érintett kisebbségek általános jogvédelméről szólt, hanem az ezekhez a közösségekhez tartozó egyéneket ruházta fel egy speciális státusszal, amellyel különféle kedvezmények is jártak. A státustörvény elfogadása igen heves vitákat váltott ki úgy a hazai, mint a nemzetközi porondon. A román és a magyar felek között kialakult konfliktus még a Velencei Bizottságot is bevonta az ügy megvitatásába. Az Európa Tanácsnak ez a független jogászokból álló szerve több ország hasonló jogszabályait megvizsgálva arra a következtetésre jutott, hogy az anyaországi támogatás elve helyénvaló, és megfelel az általános normáknak. Ez új fejezetet nyitott a nemzetközi kisebbségvédelem területén.³³ Részben a magyar státustörvényről kialakult nemzetközi vitáknak köszönhető, hogy a kin-state/kin-minority (anyaország/külhoni kisebbségek) fogalompár elterjedt és általánossá vált úgy a politikai, mint a tudományos szóhasználatban.

Mindeközben a határon túli magyar szervezetek és a magyar kormány közötti kapcsolattartás érdekében még az 1990-es években megalakultak az ún. „magyar-magyar csúcstalálkozók”. Ezek intézményesítéseként és kibővítéseként 1999-ben létrejött a Magyar Állandó Értekezlet (MÁÉRT). Öt évvel később, 2004 szeptemberében – a MÁÉRT kiegészítéseként – egy újabb tanácsadó testület, a Kárpát-medencei Magyar Képviselők Fóruma (KMKF) is megalakult, melynek szerepe jelentősen megnőtt a MÁÉRT 2004 és 2010 közötti szüneteltetése alatt.

Mint az az eddigiekből kitűnik, az 1989-es rendszerváltást követően kialakult magyarországi nemzetpolitika elsősorban a határváltoztatások következtében létrejött, szomszédos országokban élő, ún. őshonos kisebbségi közösségek felé irányult. A migrációs eredetű diaszpórák közösségei ügyei felmerültek ugyan a nagyobb fórumok (MÁÉRT,

---

31 Kisebbségi magyar közösségek a 20. században. Szerk. Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László. Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet. Bp. 2008.; *Kántor Zoltán: A nemzet intézményesülése a rendszerváltás utáni Magyarországon*. Bp. 2014.

32 Lásd erről bővebben *Kántor Zoltán: A státustörvény: nemzetpolitika vagy a kisebbségvédelem új megközelítése?* Magyar Kisebbség – Nemzetpolitikai szemle [A státustörvény dilemmái] 7. (2002). www.jakabffy.ro, letöltés 2018. dec. 12.

33 A Velencei Bizottság jelentéséről, valamint a magyar státustörvény körüli nemzetközi vitákról lásd bővebben *A státustörvény: dokumentumok, tanulmányok, publicisztika*. Szerk. Kántor Zoltán. Bp. 2002.; *A státustörvény: előzmények és következmények*. Szerk. Kántor Zoltán. Bp. 2002.; *The Hungarian Status Law: Nation Building and/or Minority Protection*. Szerk. Kántor Zoltán – Majtényi Balázs – Ieda, Osamu – Vizi Balázs – Halász Iván. Hokkaido University – Slavic Research Center. Sapporo. 2004.; *Ami összeköt? Státustörvények közel s távol*. Szerk. Halász Iván – Majtényi Balázs – Szarka László. Bp. 2004.

KMKF stb.) ülésein, kifejezetten az ő támogatásukra, anyaországi kapcsolataik ápolására kialakított programok szinte egyáltalán nem léteztek. Nagy változást hozott ezen a téren a 2010-es országgyűlési választások eredménye. Az Orbán Viktor vezette Fidesz–KDNP koalíció konzervatív értékek mentén alakított, centralizált nemzetpolitikája erőteljesen kiterjedt a diaszpórára is. A következőkben ezt az újszerű politikai ágazatot, Magyarország diaszpórapolitikáját vizsgálom meg közelebbről, a törvényhozás, a döntéshozó testületek és egyeztető fórumok, valamint a programok és támogatások szintjén.

A törvényhozás szintje

2010-ben – mintegy a státustörvényben megfogalmazott nemzetegyesítési törekvések folytatásaként – az Országgyűlés elfogadta az ún. kettős állampolgárságról szóló törvényt, amely jogszabályi keretek között tette lehetővé a külföldi magyarok számára a magyar állampolgárság felvételének egyszerűsített eljárását. „[...] kedvezményesen honosítható az a nem magyar állampolgár, akinek felmenője magyar állampolgár volt vagy valószínűsíti magyarországi származását, és magyar nyelvtudását igazolja.”³⁴ A törvényalkotók értelmezésében ez a jogszabály lehetővé tette, hogy a külföldi magyarok – legyen szó a szomszédos országokban élőkről vagy a Kárpát-medencén kívüli diaszpóráról – a magyar politikai közösség részévé váljanak. Az egymilliomodik honosított határon túli magyar állampolgár 2017. december 16-án tette le esküjét a Sándor-palotában. A nemzet közjogi egyesítésének sokat hangsúlyozott szimbolikus jelentéstartalmán túl vannak az egyszerűsített honosítás intézményének pragmatikus oldalai is. Egyrészt a schengeni egyezmény területén érvényes úti okmány kiváltását teszi lehetővé az arra jogosultaknak, függetlenül attól, hogy melyik országban születtek és élnek. Másrészt a szavazati jog kiterjesztésével a külföldi magyar állampolgárok részt vehetnek az országgyűlési választásokon.³⁵

Az egyszerűsített honosítás bevezetésén és a szavazati jog kiterjesztésén túl, a 2010-es évek első felében több olyan törvény is született Magyarországon, melyekben előtérbe kerül az egységes (kulturális)nemzet ideája. 2010-ben fogadta el az Országgyűlés a nemzeti összetartozás melletti tanúságtételről szóló törvényt, amely az 1920-as Trianoni békeszerződés aláírásának napját, június 4-ét a Nemzeti Összetartozás Napjává nyilvánította.³⁶ 2011-ben – a kormánykoalíció kétharmados többségének köszönhetően – került sor az alkotmány módosítására. Az új, 2012. január 1-jén hatályba lépett Alaptörvény D) cikke a következőképp erősíti meg az anyaországi felelősségvállalás elvét: „Magyarország az egységes magyar nemzet összetartozását szem előtt tartva felelősséget visel a határain

---

34 2010. évi XLIV. törvény a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény módosításáról. 2. § (2). mkogy.jogtar.hu, letöltés 2019. jan. 30.

35 2011. évi CCIII. törvény az országgyűlési képviselők választásáról. mkogy.jogtar.hu, letöltés 2019. jan. 30.

36 2010. évi XLV. törvény a Nemzeti Összetartozás melletti tanúságtételről. mkogy.jogtar.hu, letöltés 2019. jan. 30..

kívül élő magyarok sorsáért, elősegíti közösségeik fennmaradását és fejlődését, támogatja magyarságuk megőrzésére irányuló törekvéseiket, egyéni és közösségi jogaik érvényesítését, közösségi önkormányzataik létrehozását, a szülőföldön való boldogulásukat, valamint előmozdítja együttműködésüket egymással és Magyarországgal”.³⁷ A jelenkori magyar diaszpórapolitika törvényhozás szintjén megjelenő gyakorlatainak ismertetése után, a következőkben azt vizsgálom meg, hogy mely állami intézmények működtetik ezt a politikai ágazatot, valamint hogy milyen formában jön létre a kapcsolat a diaszpóra és a magyar kormány között.

A döntéshozó testületek és egyeztető fórumok szintje

A nemzetpolitika már a rendszerváltás utáni években intézményesült. A külhoniak támogatásáról első körben az 1990-ben létrejött, Miniszterelnökség keretein belül működő Határon Túli Magyarok Titkársága felelt, amely 1992-ben Határon Túli Magyarok Hivatala (HTMH) néven országos hatáskörű szervvé alakult át. A különböző állami intézmények alá sorolt HTMH egy, a Gyurcsány-kormány idején, 2006-ban hozott közigazgatási reformmal megszűnt. Ezt követően, 2007 és 2010 között a külhoni magyarok kérdésével a Miniszterelnöki Hivatalon belül a Külkapcsolatok és Nemzetpolitikai Ügyek Szakállamtitkárságának Nemzetpolitikai Ügyek Főosztálya foglalkozott.³⁸ E tekintetben is jelentős változást hozott a 2010. év. A második Orbán-kormány által kialakított csúcsmisztériumi rendszerben ugyanis a külhoni magyarok ügye ugyanolyan rangra került, mint bármely más ágazati politika. A terület felelőse a miniszterelnök-helyettes lett, mely szerepet 2010-től a Kereszténydemokrata Néppárt (KDNP) elnöke, Semjén Zsolt tölti be. A konkrét, döntéshozói feladatokat a Nemzetpolitikai Államtitkárság látja el, mely 2010 és 2014 között a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium, majd annak megszűnését követően, 2014-től a Miniszterelnökség alá tartozik. A külhoni támogatási rendszer egységes és centralizált működtetése érdekében – a 2005-től működő Szülőföld Alap általános jogutódjaként – 2010-ben létrejött egy új állami pénzalap: a négytagú bizottságból álló Bethlen Gábor Alap.³⁹ Pénzeszközeinek kezeléséről a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. gondoskodik.

Az egyeztető fórumokat illetően, 2011 októberében megkezdte működését a Nemzeti Regiszter. Ennek az online platformnak az elsődleges célja a külhoni magyarok közvetlen megszólítása, valamint a világban elszórtan élő magyar diaszpórák közösségeik saját programjainak és híreinek azonnali közzétevése. Még ugyanebben az évben, a MÁÉRT mintájára és

---

37 Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.). D) cikk. mkogy.jogtar.hu, letöltés 2019. jan. 30.

38 Nemzetpolitikai alapismeretek. Szerk. Kántor Zoltán. Bp. 2013.

39 A Bethlen Gábor Alapról szóló 2010. évi CLXXXII. törvény 4. § (1) értelmében: „A Bizottság tagja a nemzetpolitikáért felelős miniszter, a közigazgatás-szervezésért felelős miniszter által kijelölt személy, az államháztartásért felelős miniszter által kijelölt személy, valamint a nemzetpolitikáért felelős államtitkár.” mkogy.jogtar.hu, letöltés 2019. jan. 30.

azzal szoros együttműködésben megalakult az évente ülésező Magyar Diaszpóra Tanács (MDT). Az offline fórum célját annak 2011. november 17-én kelt Alapító Nyilatkozatában a következőképp határozták meg: „A diaszpórában élő magyarságnak – húsz évvel a rendszerváltoztatás után – végre kellő figyelmet kell kapnia a nemzetpolitikában. A nemzeti ügyek kormánya elkötelezett aziránt, hogy az új Alaptörvényben az egységes magyar nemzetre megfogalmazott felelősségviselést a diaszpóra tekintetében is megvalósítsa.”⁴⁰

A programok és támogatások szintje

Az MDT Alapító Nyilatkozatában megfogalmazott célokat követve a Nemzetpolitikai Államtitkárság a 2010-es évek elején sorra hozta létre a diaszpórát érintő programokat. Az MDT 2012. október 8-án tartott második ülésén bejelentették a Julianus Program elindítását. Ennek célja egy olyan kataszter létrehozása, amely egybegyűjti a világban elszórtan található magyar örökségek – magyar vonatkozású épületek, műalkotások, emlékművek, emléktáblák, utcák, könyvtárak, levéltárak és múzeumok – fellelhetőségét. Ez a folyamatosan bővülő kataszter egy, a Nemzeti Regiszter weboldalán elérhető, könnyen kezelhető online világtérképen jelenik meg.⁴¹ Egy évvel később, 2013. november 6-án, az MDT harmadik ülésén bejelentették a Mikes Kelemen Program létrehozását. Ez a kezdeményezés a magyar diaszpóra könyvtári hagyatékát hivatott egybegyűjteni. Azokat a köteteket, amikről a diaszpórában élő magyarok nem tudnak vagy nem kívánnak gondoskodni, a magyar kormány konténerekbe gyűjtve Magyarországra szállíttatja. Az így összegyűlt hagyaték kiválogatásával, és későbbi méltó felhasználásával az Országos Széchényi Könyvtárat bízták meg. 2015-ben a Magyar Nemzeti Levéltár is bekapcsolódott a munkába, ezzel a gyűjtés kiterjedt a levéltári dokumentumokra is. A Mikes Kelemen Program által 2018-ig bezárólag közel 300 köbméternyi dokumentum került Magyarországra. Az értékesebb darabok bemutatására 2018. szeptember 14-én a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában Óhazából újhazába – Emberi és családi sorsok az emigrációban címen kiállítást is nyitottak. Szintén 2013-ban indult a Körösi Csoma Sándor Program (KCSP), mely a diaszpórában élő magyarok identitásának, nyelvi és kulturális ismereteinek ápolását, valamint Magyarországgal való kapcsolatainak erősítését szolgálja. A Program keretében az első évben ötven, majd az azt követő években száz ösztöndíjast választottak ki, hogy hat, illetve kilenc hónapos kiküldetés alatt segítse a magyar diaszpóraszervezetek közösségépítő munkáját a világ különböző országaiban.

Szintén a diaszpórában élők anyaország-orientációját és nemzeti identitásának megőrzését szolgálják az ún. birthright programok. Ez a nemzetközileg elterjedt gyakorlat lényegében az óhazába történő utazás támogatását jelenti, amely az esetek többségében oktatási,

---

40 A Magyar Diaszpóra Tanács Alapító Nyilatkozata, valamint az éves ülések zárónyilatkozatai letölthetők a Nemzetpolitikai Kutatóintézet weboldaláról: www.npki.hu, letöltés 2019. jan. 30.

41 Lásd www.nemzetiregiszter.hu, letöltés 2019. jan. 30.

turisztikai és más egyéb elemeket is tartalmaz (lásd a 1999 óta működő Taglit-Birthright Izrael programot vagy a 2003-ban létrehozott Birthright Armenia programot, csak hogy néhányat említsek a legpregnansabbak közül).⁴² Az ilyen és ehhez hasonló programoknak köszönhetően a külföldi fiataloknak lehetősége nyílik közelebbről megismerni anyaországukat, annak látványosságait, kultúráját, történelmét, nyelvét, illetve adott esetben a többségi társadalmat összetartó vallást is. A külföldön élő magyarok számára nyújtott birthright programokat elsősorban nem az anyaország kezdeményezte, hanem maguk a diaszpóraszervezetek. A torontói székhelyű Rákóczi Alapítvány 1994 óta működteti a Magyarságismereti Mozgótábor – Diákok Határok Nélkül elnevezésű programot, melynek keretében eddig megközelítőleg 2500 erdélyi, felvidéki, vajdasági, kárpátaljai és horvátországi magyar középiskolás táborozott Magyarországon.⁴³ Szintén a diaszpórából induló kezdeményezés a ReConnect Hungary – Magyar Birthright Program, melyet a New York-i székhelyű Magyar Emberi Jogok Alapítványa (HHRF) indított el 2012-ben. Célja a második és harmadgenerációs, Észak-Amerikában élő, 18 és 26 év közötti magyar leszármazottak Magyarországra utaztatása, és az itt élő rokonokkal való találkozás lehetővé tétele.⁴⁴ Ezek megvalósítását a magyar állam anyagilag támogatja. Az MDT 2015-ben tartott ötödik ülésén merült fel annak gondolata, hogy a Határtalanul! program keretében (mellyel 2010 óta magyarországi iskolák tanulói az állam támogatásával osztálykiránduláson vesznek részt a szomszédos országok magyarlakta területein) a diaszpórában élő fiatalokat is táboroztassák, mégpedig Magyarországon.⁴⁵ E javaslat megvalósítása érdekében, 2016-ban elindítottak egy újabb birthright programot, először Diaszpóra- és Szórványprogram, majd 2018-tól Diszpóra Program néven, melynek keretében évente megközelítőleg ezer 10 és 25 év közötti magyar fiatal érkezik Magyarországra a diaszpórából. A program lebonyolításával a magyar kormány a Rákóczi Szövetséget bízta meg.⁴⁶

A diaszpórában élők kulturális és nyelvi azonosságtudatát erősítő programok ismertetéséből nem maradhatnak ki a Balassi Intézet tanulmányi ösztöndíjprogramjai sem. A nagy múltú és a nemzetközi szinten is jelen lévő intézmény magyar nyelvi és magyarságismereti képzésein több száz külföldről érkező, magyar származású fiatal vett már részt a magyar állam finanszírozásával. A Balassi Intézet 2016 nyarán ugyan jogutódlással megszűnt, de szakmai munkáját a Külgazdasági és Külügyminisztérium Külföldi Magyar Intézetekért és Nemzetközi Oktatási Kapcsolatokért Felelős Helyettes Államtitkársága viszi tovább.⁴⁷ Végezetül, a diaszpóra és az anyaország közötti kapcs-

---

42 www.birthrightisrael.com; www.birthrightarmenia.org, letöltés 2019. jan. 30.

43 Lásd a Rákóczi Alapítvány hivatalos weboldalán: www.rakoczi.ca, letöltés 2019. jan. 30.

44 Lásd a Magyar Emberi Jogok Alapítványa hivatalos weboldalán: www.hhrf.org, letöltés 2019. jan. 30.

45 A 2010-óta működő Határtalanul! programról lásd bővebben az Emberi Erőforrás Támogatáskezelő hivatalos weboldalán: www.emet.gov.hu, letöltés 2019. jan. 30.

46 Lásd a Rákóczi Szövetség hivatalos weboldalán: www.rakocziszovetseg.org, letöltés 2019. jan. 30.

47 A Balassi Intézet által kezdeményezett tanulmányi ösztöndíjprogramokról lásd: www.balassiintezet.hu, letöltés 2019. jan. 30.

latok erősítését segítő programok közül érdemes még megemlíteni a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) 2009-ben elindított Lendület programját. Ennek legfőbb célja az akadémiai intézmények és egyetemi keretek között működő kutatócsoportok dinamikus megújítása nemzetközileg kimagasló teljesítményű kutatók és kiemelkedő fiatal tehetségek külföldről történő hazahívásával, illetve itthon tartásával.⁴⁸ Az itt felsorolt diaszpórapolitikai gyakorlatok hatásairól még korai lenne messzemenő következtetéseket levonni. Az azonban bizonyos, hogy a magyar diaszpóra egyre nagyobb jelentőséggel bír az anyaországi támogatások alakulásában.

*

A világban szétszóródott magyar diaszpórák közösségei élő példái annak, hogy az elvándorlás és a más országok társadalmába való beilleszkedés nem feltétlenül jár együtt a teljes kulturális asszimilációval. E közösségek szolidaritásra és önkéntességre építve képesek voltak létrehozni és generációkon keresztül fenntartani saját szervezeteiket, ezzel mintegy intézményesítve etnikai határaikat. Fennmaradásukat az anyaország egyre intenzívebben támogatja. A diaszpórapolitika hatékony működéséhez elengedhetetlen a célcsoportok lokális kultúrájának, többes kötődésének, sajátos lehetőségeinek és igényeinek figyelembevétele. Fontos továbbá annak ismerete is, hogy az érintett közösségek miként viszonyulnak, hogyan értelmezik az anyaországi segítségnyújtás gesztusát és gyakorlatait. Ezen ismeretek összegyűjtésénél nem a statikusnak vélt jelenségek objektív, számszerű meghatározásán van a hangsúly, hanem a diaszpórák közösségeket alakító társadalmi folyamatok mélyebb megértésén.

---

48 Az MTA Lendület programjáról lásd bővebben: www.mta.hu/lendulet, letöltés 2019. jan. 30.

Bibliográfia

Források

1921. évi XXXIII. törvénycikk az 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről
1989. évi XXXI. törvény a Magyar Népköztársaság alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény módosítása
2001. évi LXII. törvény a szomszédos államokban élő magyarokról
2010. évi CLXXXII. törvény a Bethlen Gábor Alapról
2010. évi XLIV. törvény a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény módosításáról
2010. évi XLV. törvény a Nemzeti Összetartozás melletti tanúságtételről
2011. évi CCIII. törvény az országgyűlési képviselők választásáról
2011. évi magyar Alkotmány – Magyarország Alaptörvénye
- Time. A Weekly News Magazine (Man of the Year: Hungarian Freedom Fighter). 1957. január 7.

Szakirodalom

- Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László (szerk.): Kisebbségi magyar közösségek a 20. században. Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet. Bp. 2008.
- Boglár Lajos: Énem brazil bűvópatakjai. Napút Online Kulturális Folyóirat 1. (1999).
- Borbándi Gyula: A magyar emigráció életrajza 1945–1985. Bp. 2006.
- Cseh Tibor: A szétszórtsági életforma lehetőségei. Itt-Ott 1. 1973. 79–81.
- Gaszó Dániel: Egy definíció a diaszpórákutató margójára. Kisebbségkutatás 2. (2015) 7–33.
- Halász Iván – Majtényi Balázs: Constitutional Regulation in Europe on the Status of Minorities Living Abroad. Minorities Research 4. (2002) 135–144.
- Halász Iván – Majtényi Balázs – Szarka László (szerk.): Ami összeköt? Státustörvények közel s távol. Bp. 2004.
- Kántor Zoltán: A nemzet intézményesülése a rendszerváltás utáni Magyarországon. Bp. 2014.
- Kántor Zoltán (szerk.): A státustörvény: dokumentumok, tanulmányok, publicisztika. Bp. 2002.
- Kántor Zoltán (szerk.): A státustörvény: előzmények és következmények. Bp. 2002
- Kántor Zoltán (szerk.): Nemzetpolitikai alapismeretek. Bp. 2013.
- Kántor Zoltán – Majtényi Balázs – Ieda, Osamu – Vizi Balázs – Halász Iván (szerk.): The Hungarian Status Law: Nation Building and/or Minority Protection. Sapporo. 2004.

- Kovács Ilona: Magyar szórványközösségek a Kárpát-medencén kívül. In: Kisebbségi magyar közösségek a 20. században. Szerk. Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László. Bp. 2008. 436–445.
- Kovács Imre: A kivándorlás. Bp. 1938.
- Papp Z. Attila: A nyugati magyar diaszpóra és szervezeti élete néhány demográfiai, társadalmi jellemzője. Kisebbségkutatás 4. (2010) 621–638.
- Puskás Julianna: Migráció Kelet-Közép-Európában 19. és 20. században. Regio 2. (1991) 22–48.
- Puskás Julianna: Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban 1880–1940. Bp. 1982.
- Rácz István: A paraszti migráció és politikai megítélése Magyarországon 1849–1914. Bp. 1980.
- Szabó László: Magyar múlt Dél-Amerikában (1519–1900). Bp. 1982.
- Thirring Gusztáv: A magyarországi kivándorlás és a külföldi magyarság. Bp. 1904.
- Torbágyi Péter: Magyarok Latin-Amerikában. Bp. 2004.
- Tóth Pál Péter: A nemzetközi vándormozgalom szerepe a népességfejlődésben. In: Történeti demográfiai évkönyv 2001. Szerk. Faragó Tamás – Őri Péter. Bp. 2001. 327–343.
- Tóth Pál Péter: Az állampolgárságtól megfosztva. Kisebbségkutatás 3. (2000) 432–446.

Internetes oldalak

www.alkotmany.hu
www.balassiintezet.hu
www.birtherightarmenia.org
www.birtherightisrael.com
www.demografia.hu
www.emet.gov.hu
www.hhrf.org
www.jakabffy.ro
www.kmcssz.org
www.mta.hu/lendulet
www.nemzetiregiszter.hu
www.net.jogtar.hu
www.npki.hu
www.rakoczi.ca
www.rakocziszovetseg.org